

بررسی روش‌های معادل‌یابی اصطلاحات تئاتری در فرهنگ‌های روسی به فارسی

دکتر آبتین گلکار ©

استادیار گروه زبان روسی، دانشگاه تربیت مدرس،

تهران، ایران

golkar@modares.ac.ir

رعنا کریمی

کارشناس ارشد آموزش زبان روسی، دانشگاه تربیت مدرس،

تهران، ایران

karimi.rana21@gmail.com

واژه‌های کلیدی: فرهنگ روسی-فارسی، معادل‌یابی، اصطلاحات تئاتر.

هنر تئاتر از جمله هنرهایی است که بسیاری از اصطلاحات آن، به دلیل محبوبیت فراوان و جایگاه مهمش در زندگی بشر، وارد گفتار روزمره مردم شده و از این رو به فرهنگ‌های عمومی و غیرتخصصی نیز راه یافته‌اند. هدف از این مقاله بررسی اصطلاحات خاص هنر تئاتر در فرهنگ‌های دوزبانه عمومی روسی - فارسی و مقایسه کارایی شیوه‌های معادل‌یابی آن‌هاست. این نکته نیز لازم است ذکر شود که با وجود تأثیر بسیار زیاد تئاتر روسیه بر تئاتر ایران، تاکنون هیچ واژه‌نامه روسی - فارسی تخصصی تئاتر تدوین نشده و پژوهشگران و مترجمان این حوزه برای یافتن معادل اصطلاحات روسی حوزه تئاتر یا باید به فرهنگ‌های عمومی مراجعه کنند یا برای استفاده از فرهنگ‌های تخصصی به زبان واسط انگلیسی متوسل شوند.

در این تحقیق بر اساس بررسی صد اصطلاح روسی تئاتر، مستخرج از فرهنگ مختصر اصطلاحات تئاتر س.پ. کوتمینا (۲۰۰۳، Кутымина) و معادل‌های فارسی آن‌ها در سه فرهنگ دوزبانه روسی - فارسی (فرهنگ روسی - فارسی آفچیننیکووا، فروغیان، بدیع؛ فرهنگ روسی - فارسی کلیفتسوا و ویراست جدید فرهنگ روسی - فارسی واسکانیان) و شیوه معادل‌یابی و معادل‌سازی آن‌ها تلاش شده است مزایا و معایب این شیوه‌ها مشخص و اشتباهات احتمالی در این فرهنگ‌ها تعیین شود. در ادامه از حروف اختصاری «آ»، «ک»، «و» به ترتیب برای اطلاق به سه فرهنگ یادشده استفاده خواهد شد.

یکی از نکاتی که هنگام بررسی اصطلاحات یادشده به چشم می‌خورد، فراوانی کلمات و معادل‌های قدیمی و منسوخ‌مانند «گیس عاریه» به جای «کلاه‌گیس» (ک)، «بِرک» به جای «چهره‌پردازی / گریم» (ک، آ) یا «مُعین» به جای «دستیار» (آ) است. وجود این واژه‌ها در فرهنگ‌های «ک» و «آ»، به علت قدیمی بودن خود فرهنگ‌ها، ممکن است طبیعی جلوه کند، ولی حتی در ویراست جدید فرهنگ «و» نیز شاهد معادل‌های منسوخ‌مانند «آکتور»، «آرتیست»، «آژیوتاژ»، «پیس» هستیم که البته در اکثر نمونه‌ها وام‌واژه‌هایی هستند که امروزه جای خود را به واژه‌های فارسی داده‌اند.

یکی دیگر از نکات قابل توجه در معادل‌های ارائه‌شده در فرهنگ‌ها نبودن اصطلاح کوتاه و ترجیحاً تک‌کلمه‌ای فارسی برای برخی از اصطلاحات روسی است. در چنین نمونه‌هایی نگارندگان فرهنگ‌ها ناگزیر به توضیح و ترجمه توصیفی روی می‌آورند، مانند نمونه‌های زیر:

«бенефис»:

و: «برنامه هنری بزرگداشت کسی یا به نفع کسی»، آ: «نمایشی که عایدی آن به نفع یکی از شرکت‌کنندگان باشد، نمایشی به افتخار یکی از شرکت‌کنندگان»

«гротеск»:

آ: «اسلوبی در هنر و ادبیات مبتنی بر مبالغه و اغراق و در هم آمیختن تباينات شدید و غیرمترقبه» این روش اگرچه اصطلاح و معادل مشخصی در اختیار کاربر فرهنگ نمی‌گذارد و کاربر در برخی از موارد، به‌ویژه هنگام ترجمه، احتمالاً ناگزیر خواهد بود شخصاً معادلی بسازد، ولی دست‌کم معنی اصطلاح روسی را به‌طور کامل به مخاطب منتقل می‌کند. برعکس این شیوه را در نمونه‌هایی شاهد هستیم که فرهنگ‌نگاران، احتمالاً برای گریز از معادل‌های طولانی و ترجمه‌های توصیفی، از واژه‌ها و اصطلاحاتی استفاده کرده‌اند که معنای دقیق اصطلاح روسی را به‌روشنی به کاربر فرهنگ انتقال نمی‌دهند؛ برای مثال، واژه «бис» در فرهنگ «و»، به‌صورت «تکرار» و در فرهنگ «آ» به‌صورت «بیس، دوباره، از نو» تعریف شده است که به‌هیچ‌وجه گویا نیست و معنای دقیق اصطلاح فقط در تعریف «دعوت مکرر تماشاگران» در فرهنگ «ک»، تا اندازه‌ای روشن می‌شود. منظور «تشویق بیش‌ازحد تماشاگران به منظور دوباره روی صحنه حاضر شدن هنرمند (ان)» است. نمونه دیگر در فرهنگ «و»، معادل «برنامه» در برابر اصطلاح روسی «репертуар» است که باز در خارج از بافت گویا نیست و از این‌رو، به نظر ما، تعریف ارائه‌شده در فرهنگ «آ»، کارآمدتر می‌نماید: «فهرست پیس‌هایی که توسط تئاتر به معرض نمایش گذاشته می‌شود، مجموع رل‌ها یا آثار موزیکال که از طرف هنرپیشه اجرا می‌شود».

اشکال دیگری که در برخی از معادل‌های ارائه‌شده در فرهنگ «و»، به چشم می‌خورد، ارائه معادل یا تعریفی عام‌تر از حد لازم و عدم تطبیق مناسب معنای اصطلاح روسی است؛ برای مثال، در برابر اصطلاح «марионетка» معادل «عروسک» پیشنهاد شده که البته درست است، ولی دقیق نیست؛ زیرا واژه «марионетка» فقط به نوع خاصی از «عروسک» اطلاق می‌شود که «عروسک خیمه‌شب‌بازی» است. نمونه دیگر، تعریف «روی صحنه آوردن/روی پرده آوردن» در برابر اصطلاح

«инсценировка» است که باز درست است، ولی کامل نیست؛ زیرا «инсценировка» با «постановка» به همین معنی تفاوت دارد و به «روی صحنه آوردن یا آماده‌نمایش کردن یک اثر غیرنمایشی (منثور یا منظوم)» است.

یک اشکال دیگر در برخی معادل‌های اصطلاحات بررسی‌شده خلط معانی دو اصطلاح متفاوت به علت نزدیکی و تشابه معنی آن‌ها به یکدیگر است؛ مثلاً در فرهنگ «و.» برای هر دو اصطلاح «анонс» و «афиша» معادل‌های «آگهی، اعلان» پیشنهاد شده است، درحالی‌که دو اصطلاح روسی مترادف یکدیگر نیستند و در موقعیت‌های گوناگونی به کار می‌روند که در معادل‌های «پیش‌آگهی، آگهی قبلی، اعلان قبلی» در فرهنگ «آ.» بهتر نمایان است. یا دو اصطلاح روسی «арена» و «сцена» به دو نوع مختلف از «صحنه» اطلاق می‌شوند «арена» از چهار طرف در محاصره‌ جایگاه تماشاچیان است، مانند صحنه نمایش‌های سیرک، درحالی‌که «сцена» صحنه‌ای است که فقط از یک طرف با جایگاه تماشاچیان ارتباط دارد.

بر اساس آنچه گفته شد، می‌توان به این نتیجه رسید که در نمونه‌هایی که اصطلاحی در زبان مبدأ معادل اصطلاحی دقیق و گویایی در زبان مقصد ندارد، معمولاً بهتر است به جای استفاده از واژه‌ها و عبارات کوتاه که فقط بخشی از معنای اصطلاح بیگانه را بازتاب می‌دهند و بخشی از ظرایف معنایی مهم آن را نادیده می‌گیرند، با استفاده از تعریف و توصیف‌های گاه طولانی، معنی دقیق آن اصطلاح را به کاربر فرهنگ منتقل کرد. ضمن آن‌که مجموعه اشکالات یادشده ضرورت تهیه‌ واژه‌نامه‌های تخصصی دوزبانه، از جمله فرهنگ اصطلاحات تئاتری روسی - فارسی را که در آن مناسب‌ترین معادل‌ها، مطابق با اصول علم اصطلاح‌شناسی، ارائه شده باشد، به خوبی نشان می‌دهد.

References

منابع

1. Восканян Г. А. Русско-персидский словарь. Тегеран.: Фарханг Моасер, 2013. 1258 с.
2. Клевцова С.Д. Русско-персидский словарь. -Тегеран. Джан Заде. 1995. 872 с.
3. Кутьмина С.П. Краткий словарь театральных терминов.; ТГИИК; Каф.реж. и акт. Мастерства. - Тюмень, 2003. 57с.
4. Овчинникова И.К., Фуругян Г.А., Бади Ш.М. Русско-персидский словарь.. -Мешхед. Джавдан Херад. 2008. 1091с.